

HARRAN ÖREN YERİ ARKEOLOJİK KAZI ÇALIŞMALARI 2014 - 2023

Ticaret, inanç ve bilimin şehri Harran Antik Kenti, Şanlıurfa ilinin 44 km. güneyinde Harran ilçesinin merkezinde yer alır. Bereketli Hilal, Mezopotamya ve el-Cezire olarak adlandırılan bölgenin merkezindeki Harran Ovası'nda kurulan Harran, Kuzey Mezopotamya-Akdeniz, Mezopotamya-Anadolu arasındaki ticari kervanların geçtiği yolların kavşak noktasındadır. Bu yollardan birine kendi adını da vermiştir; "Harran şarri (Kral Yolu)". Belih Irmağı'nın kollarından Cullab ve Deysan nehirlerinin arasında bulunan kent, Yeni Asur Krallığı ve Emevi Devleti'nin başkenti, Diyar-ı Mudar'ın da çoğu zaman merkez şehridir. Harran, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO) geçici listesinde yer almaktadır.

Bakırtaş (*Kalkolitik*) Çağı'ndan Eyyubiler'e kadar, Sümer, Akkad, Assur, Hurri, Mitanni, Hitit, Geç Assur, Med, Yeni Babil, Akhamenid, Yunan, Roma, Doğu Roma (*Bizans*), Emevi, Abbasi, Numeyri, Selçuklular, Zengiler ve Eyyubiler'in yerleşmesine sahne olan Harran, MS 1272'de İlhanlılar (Moğollar) tarafından yakılıp yıkılır ve şehrin önemli ustaları, kalan zenginlikleri Mardin'e ve diğer yerlere taşınır. Halkın kalan kısmı da Şam ve Haleb'e kaçar (Şeşen, 1996, 28-29).

Şehir surları ve savunma hendeği, görkemli İçkale, Ulu Cami, Çarşı Hamamı, Doğu Çarşısı, Şadırvanlı Avlu, Kale Hamamı, Hayat el-Harrani Türbesi, Yakup'un Kuyusu, konik kubbeli evler Harran'da ziyaretçilerin görebildikleri eserlerin bazılarıdır. Toprağın altındaki Sin Tapınağı, medreseler, saraylar, anıtsal ve sivil mimari yapılar, yollar, çeşmeler gibi birçok kültür varlığı ise halen gün ışığına çıkmayı beklemektedir.

Harran Antik Kenti canlandırması MS 8-13. yüzyıl (Abdurahman Birden)

Harran Ören Yeri'nde 2014 yılından itibaren Bakanlar Kurulu Kararı ile başlayan kazı araştırmaları Harran Üniversitesi adına Prof. Dr. Mehmet ÖNAL başkanlığında, Dr. Sevcan ÖLÇER ve Arş.Gör. İrem MUTLU yardımcılığında devam etmektedir. Kültür ve Turizm

Bakanlığı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu ve tarafımızca 2021 yılında imzalanan protokol gereğince “Harran Ören Yeri Kazıları’nın Yıl Boyu Desteklenmesi projesi” kapsamında Harran Ören Yeri’nde her yıl Harran Üniversitesi ev sahipliğinde kazı ekibimizce kazı, restorasyon ve konservasyon çalışmaları yapılmaktadır.

Kazı çalışmalarından görünüm. Harran.

Restorasyon ve konservasyon çalışmalarıyla birlikte yürütülen bu çalışmalarda Harran Ulu Cami yakınında Çarşı Hamamı (Önal, 2019c, 325- 360), Doğu çarşısı (Önal, 2019d, 299-324.), Tonoğlu Yol Çarşısı, Umumi Helalar ve Miskçi Dükkânı ve İmalathanesi (Önal, 2019e, 361-418) meydana çıkarıldı. Doğu Çarşısı’nın bir dükkânında cam kandil parçaları, diğer bir dükkânda raflardan düşen havan ve eli, terazi kefeleri, ağırlıklar vb. çok sayıda metal eserler bulundu. Parfümeri dükkanında ise raflardan düşen yüzlerce kürevi konik kap ele geçti. Şehir surunun batısında, Rakka kapısına kadar olan kısımda, kazı çalışması yapılarak şehir surunun görülebilirliği sağlandı. Rakka Kapısı yakınında şehir suru duvarında devşirme olarak kullanılan kaidesi Suryanice yazıtlı bir kadın heykel parçası (Önal & Desreumaux, 2019, 241-250) ile bir erkek kabartması bulundu. İçkale’de 2014-2016 yıllarında yapılan kazı çalışmasında İçkale’nin batısında çokgen ve dikdörtgen kule arasında kalenin dış beden duvarına bitişik ikinci savunma sistemine ait mazgallar ve seyirdim yolu meydana çıkarıldı. 2017-2018 yıllarında ise İçkale’nin güneyinde yapılan kazıda, 2. katta Saray Hamamı bulundu (Önal, 2019a, 637-641, Pl. 2, Foto.11). Anılan hamam Soyunmalık, Soğukluk, Ilıklık, Sıcaklık, *hipokaust (hypocaust)* ve külhanıyla iyi korunmuştur. 2020 yılında kalenin ana kapısı önünde yapılan kazı çalışmasında Eyyubilere ait onarım yazıtı bulundu. Çalışmalar kalenin 2. katında çekirdek yapıda hol, avlu ve salonlarda devam etmektedir. 2021 yılında Harran Ulu Cami’nin kuzeyinde medrese kalıntısına rastlanıldı. Öğrenci odaları, avlusu, eyvanı ve mescidi kısmen meydana çıkarılan medresede kazı çalışmaları devam etmektedir.

Höyük kazı çalışmasından görünüm.

Höyük’de de kazı çalışmaları yapıldı. Höyük’ün üstünde kuzeybatı yönünde yapılan çalışmalarda üst tabakalarda Zengi ve Eyyubiler Dönemi’ne ait evler, çömlekler, sikkeler vb., alt tabakalar da ise Tunç Çağı’na ait kerpiç duvarlar, figürinler ve çömlek parçaları bulundu. Höyük’ün doğusunda yapılan çalışmalarda ise üst tabakalarda Demir Çağı’na ait Ay Tanrısı Sin Tapınağı’na adanan çivi yazılı tuğlalara, alt tabakalarda da Tunç Çağı’na ait kerpiç duvarlı mekânlara, kadın ve çocuk iskeletine, pişmiş toprak figürinlere, Kalkolitik damga mühürlerine, seramik parçalarına vb. rastlanıldı.

Harran kazısı buluntularından bazıları; ilaç şişesi, kürevi konik kap ve musluk.

Işıklandırılan Harran Ulu Camii’nin batıdan görünümü 2022/ Harran

Çarşı Hamamı

Harran Kalesi’nin yazıtı. 2020

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından ihalesi yapılan **Harran Ulu Cami Restorasyonu, Kazı ve Çevre Düzenlemesi ve Harran Kalesi Restorasyon ve Kazı Projesi** kapsamında Mayıs 2023 tarihinden itibaren çalışmalar yoğun şekilde devam etmektedir. Bu çalışmalar ANIT Restorasyon tarafından, Harran Kazı Başkanlığı sorumluluğunda yapılmaktadır. Ayrıca Harran Kazı ekibi Harran Medresesi ve Harran Kilisesi'nde de kazı çalışmalarını sürdürmektedir.

Harran Ören Yeri'nin turizme kazandırılması için 2024 yılında devam etmekte olan çalışmalar.

1. Harran Ulu Cami Restorasyon, Kazı ve Gezi Yolu Proje Uygulama İşi

Harran Ulu Cami Restorasyonu ve Çevre Düzenlemesi kapsamında Ulu Cami'nde çalışmalara ilk olarak harim kısmında bezemeli ve bezemesiz taşların ayıklanması ile başlamıştır. Harimde bu kazı çalışmaları sonucunda 39 adet taş ayak, 69 adet de sütun kaideleri ve tamburları ortaya çıkarılmıştır. Maraş merkezli 6 Şubat 2023 depreminde bu kemerlerin 2 adeti tamamen yıkılmış, diğer ikisi de ağır hasar görmüştü. Bu restorasyon projesi kapsamında yıkılma tehlikesi geçirmiş olan bu kemerler sökülerek, tekrar inşa edilmiştir. Minarenin üst kısmını oluşturan yaklaşık 11m yüksekliğinde olan tuğla kısmı depremde boydan boya çatlamıştı. Koruma kurulu kararıyla tuğla bölümü tamamen sökülerek yeniden örülmüştür. Dış ve iç cephelerde tuğlalar arası derz işlemi tamamlanmıştır. Ulu Cami etrafı tamamen tel çit ile çevrelenmiştir.

Harran Ulu Cami hariminde yapılan kazı çalışmalarında harimin ahşap tavanını taşıyan taş ayaklar ve sütunlar meydana çıkarılmıştır. Kazı, restorasyon ve çevre düzenleme çalışmaları tamamlanmıştır.

Ulu Cami'nin avludan harime açılan kapısının sağ ve soluna beşer adet kapı anastylosis ve rekonstrüksiyon tarzında ayağa kaldırılmıştır. Buradaki restorasyon çalışmaları tamamlanmıştır.

Harran Ulu Cami minaresi K.Maraş-Hatay merkezli depremde çatlamıştı. Bu nedenle anılan çalışma kapsamında minarede de restorasyon çalışmaları yapılarak tamamlandı.

Bu çalışma kapsamında Ulu Cami ve kazı alanının çevre düzenleme çalışması da yapılmıştır. Bu doğrultuda ziyaretçileri bilgilendirmek için plan, fotoğraf ve metinden oluşan bilgilendirme levhaları hazırlanarak gezi güzergahında ilişkili oldukları mekanların yakınına dikilecektir.

Harran Ulu Cami gezi yolu projesi 2024 yılı şubat ayında tamamlandığında Türkiye'nin ilk anıtsal camisi olan Harran Ulu Cami'yi ziyaretçiler gezebilecektir.

Harran Ulu Cami'de yapılan çalışmaların görünümü. Ağustos 2023

Restorasyon ve Kazı Öncesi, Harran Ulu Cami Mart 2023

Restorasyon ve Kazı Sonrası, Harran Ulu Cami Ocak 2024

2. **Harran İçkale'de Restorasyon ve Kazı Çalışmaları**

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 2023 yılında ihalesini yaptığı Harran Kalesi Restorasyon Projesi 2. Etap İşi kapsamında, ANIT Restorasyon şirketi bünyesinde uzmanların gözetiminde İçkale'de kazı çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalarda İçkale'nin 2. Katının kazı çalışması %90 oranında tamamlanmıştır. Bu çalışmada avlular, holler ve odalar meydana çıkarılmıştır.

-İçkale'nin 2. Katında kazı çalışmalarının tamamlanması,

-Depremden etkilene batı kulesi ve 3. Kattaki absisin restorasyonun yapılması,

-Hendek üstündeki köprü kazısı çalışmalarına devam edilerek hendeğin tabanına ulaşılıp, kalıntıları değerlendirilerek buraya antik dönemdeki gibi taş veya ahşap köprü projesi oluşturmak. Bu sayede gelecekte yapılacak kale ziyaretçi projesine zemin hazırlamak.

-Kazı çalışmalarında meydana çıkan duvar v.b. kalıntıların konservasyonuna yönelik ilk müdahalenin yapılması, boşalan derzlerin harçla doldurulması,

Etrafı hendekle çevrili olan bu kaleye ziyaretçiler henüz girememekte, görkemli mimarisini, sarayı, aslan ve köpek kabartmalarını yakından görememektedir. Bu çalışmalar 2024 yılında tamamlandığında ziyaretçiler hendek üzerine yapılacak köprüden kaleye ulaşacaktır.

-Bu çalışmalar neticesinde ileride yapılacak olan gezi yolu projesiyle İçkale ziyarete açıldığında ziyaretçiler sarayın salon ve odalarını Güneydoğu Kapısı, Dikdörtgen Kule, Doğu Galeri ile II. Kat savunma sistemini rahatça gezebilecek, buralardaki aslan ve köpek kabartmalarını görebileceklerdir.

Fotoğraf: Harran Kale/Saray'ın havadan görünümü. 2023

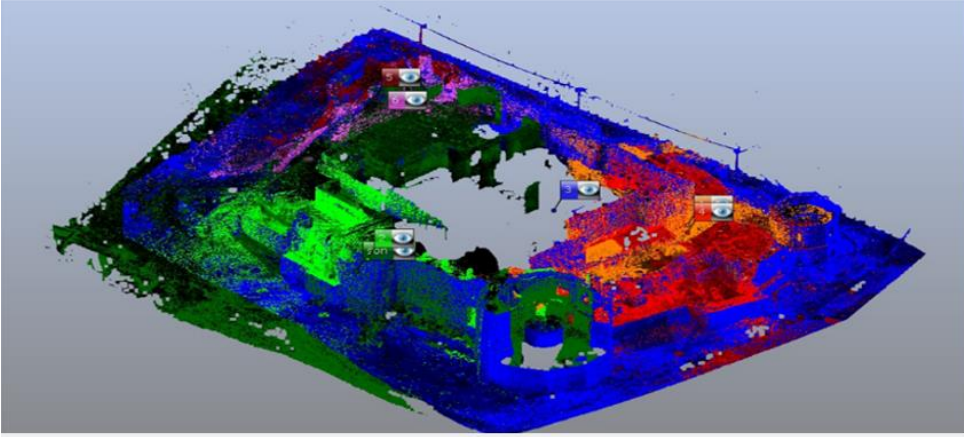
Fotoğraf : Harran Kale/Saray'daki kazı çalışmalarından görünüm. 26 Ağustos 2023

Harran Kalesi'ndeki çalışmaların görünümü.

2020

2020

Koruma çalışmaları. Saray Hamamı. Harran

3. **Harran Medresesi'ndeki Kazı Çalışmaları**

Harran Ulu Cami'nin yaklaşık 50 m. kuzeyinde yapılan arkeolojik kazılarda bir medreseye rastlanıldı. Henüz kısmen meydana çıkarılan medresenin açık avlulu ve çift katlı medreseler gurubuna girdiği görüldü. Çalışmalarda medresenin anıtsal kapısı, koridoru ve sığ havuzlu kuyusu tamamen, oldukça düzgün taş döşeli avlusu, avlu merkezindeki platformu, avlu etrafındaki revakı, revaka açılan tonozlu dikdörtgen odaları, eyvanı, mescidi ve öğrenci odaları kısmen gün ışığına çıkarıldı.

2023 yılında da Medrese'de kazı çalışmaları yapılarak Medrese'nin baş eyvanı ve batı eğitim mekanı meydana çıkarıldı. 2024 yılında da çalışmaların devam etmesi planlanmıştır.

Medrese kazısından görünüm 2022

4. Harran Kilisesi'ndeki Kazı Çalışmaları

Ulu Cami'nin yaklaşık 200m kuzey doğusunda kilise kalıntısı yer alır. Bu kilise bazilikal plana sahiptir. Kilise yıkık durumdadır. Arkeolojik kazısının yapılarak, kilisenin tam olarak meydana çıkarılması planlanmıştır.

Kilisenin kuzeyinde yapılan kazı çalışmasında, 3. nefe ait kemer ayakları sütun başlığı hizasında meydana çıkarıldı. Çalışmalarda kemer ve tonozlardan düşen cam tesseralar ele geçmiştir.

Kilise kalıntısından görünüm. 2023

Mozaik tesseraları 2023

Miskçi Dükkanı kazı çalışmaları. Harran 2016.

Restorasyon çalışmaları

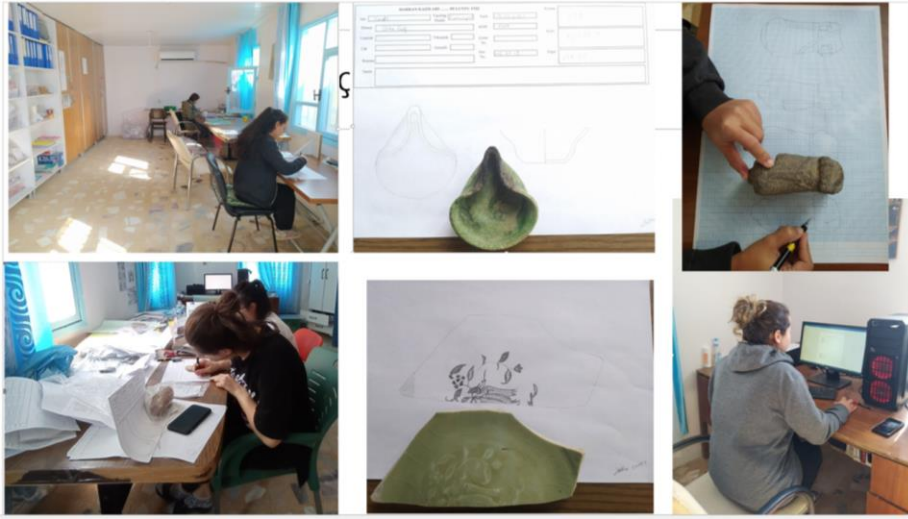
Jeoradar çalışması, Harran Kalesi.

Seramikler çizilirken.

Çam objenin çizimi yapılırken. Kazı Evi 2022

Kazı Evi çalışmaları. Harran 2022.

Harran Arkeolojik Kazı Ekibi 2015

Harran Ören Yeri Arkeoloji Kazı Ekibi